
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

HAGYOMÁNY ÉS ÉRTEKEK

Jegyzet a Nobel-díjas Singerről

VARGA ISTVÁN

Singer munkásságát aligha értékelhetjük a teljesség igényével, hiszen művéről és róla is keveset tudunk. Annyit, hogy származása szerint lengyelországi zsidó, az Egyesült Államokban él, műveit anyanyelvén, jiddisül írja: ez ideig néhány regénye jelent meg. Ezeket jómaga vagy másvalaki (közöttük Saul Bellow) ülteti át angolra. Ez a körülmény is megnehezíti az akár fenntartással is tárgyilagosnak nevezhető véleménymondást, hiszen a többszöri fordítás során megváltozik a mű zenéje, varázsa veszít, de nyer is a maga módján.

A három találkozás című, önéletrajzi fogantatású elbeszélésében Singer így vall a világról, ahonnan elindult: „... kis falu volt, néhány tucatnyi roskatag, zsúpfödéses viskó egy mocsár körül... Egész októberben esett az eső, és a viskók tükröképe úgy terült el a mocsáron, mint egy tó felszínén. Rutén parasztok gázoltak a sárban, kaftános görnyedt zsidók, férficsizmás asszonyok és lányok, kendővel a fejükön. A levegőben ködfelhők kavarogtak. Odafönt varjak röpködtek károlva. Az égbolt alacsonyynak látszott, ólomszürke volt, viharokkal terhes. A kéményekből nem szállt fel a füst, magához húzta az átázott föld.” Amikor a német fasizmus előretörése elől, 1935-ben, az Egyesült Államokba vándorol, újra a „mélyből” indul az irodalmi hírnév megszerzése felé. Fent említett elbeszélésében akkori életkörülményeiről tárgyilagos hangon szól: „Harmadik éve voltam New Yorkban. Egy jiddis lap időnként közölte karcolataimat. Bútorozott szobában laktam, nem messze az Union Square-tól. A szoba sötét volt. Gyalog kellett felmennem a negyedik emeletre, és a lépcső búzított valami fertőtlenítőtől. A padlót töredezett linóleum borította, svábbogarak másztak ki alóla. Ha felgyújtottam a mennyezetről lógó csupas villanykörtét, egy rozoga bridszasztalt láttam, egy rongyos huzatú, túlságosan kitömött székert és egy mosdót — a csapjából rozsdás víz csöpögött megállás nélkül. Az ablak egy tűzfalra nyílt.” Kezdetben újságíró volt, majd az óhazában lejátsszódó regényei

és az új hazai zsidó világot bemutató elbeszélései lassanként meghozták számára az elismerést. Hamarosan népszerű író lesz. Mostani életformájáról egy másik, önéletrajzi elemeket is bőven tartalmazó elbeszéléseben, Az oktatásában, Singer így ír: „Azon a télen egy lapnál dolgoztam, könyveket írtam, felolvasó körutakra jártam, és mint vendég tanár előadásokat tartottam az irodalmi alkotómunkáról egy közép-nyugati egyetemen. Csak két napot töltöttem ott minden második héten, de azért kivettem egy lakást, telefont. Az egyetemen tanári szobát is kaptam: abban is volt telefon. Mind a két készülék állandóan szólt; alkármelyik ajtómon nyitottam be, mindig a csörömpölésük fogadott. Tanárok jelentkeztek ismerkedési céllal, a feleségük hívott ebédre vagy vacsorára, hallgatók óhajtották megbeszélni a dolgozataikat, erőszkos újságírók kértek interjút, a helybeli zsidóság képviselői kerestek, hogy tartsak előadást kulturális központjukban.”

Singer regényei közül mostanáig csak egy jelent meg magyarul: *A rabszolga*, de az is lényeges késéssel, hiszen az Egyesült Államokban 1962-ben adták ki. A regény olyan erényekkel rendelkezik, amelyek több szempontból igazolják szerzőjének népszerűségét és hírnevét.

A XVI. század vérzivataros, háborúkban bővelkedő első felében játszódik a regény, középpontjában a zsidóság zárt közössége egyik alakjának sorsával. Mindjárt megállapíthatjuk, Singer munkásságának egyik értéke éppen abban rejlik, hogy magas művészi színvonalon sikerült irodalmilag feltámasztania egy olyan rezervátum-világot, amelyet a kegyetlen történelem nem is olyan régen erőszakkal igyekezett megsemmisíteni. Singer ennek a sajátos lengyelországi zsidó világnak talán utolsó hírnöke, tőle tudhatjuk meg igen pontosan, milyen is volt ez a világ. Természetesen ez korántsem elegendő ahhoz, hogy az utolsó krónikás nagy író is legyen. Jelentős íróvá az eltűnt világhoz való emberi és írói viszonyulása teszi, s műveinek ebből fakadó üzenete.

*A rabszolga*ban Singer egészen a flaubert-i realizmusig kanyarodott vissza abbéli törekvésében, hogy mondanivalóját világosan közölje. Regényből hiányzik mindenfajta kísérletezés, tartalma és a mű üzenete közvetlenül elérhető és értelmezhető. Talán ez lehet Singer népszerűségének egyik titka. Mondatai rövidek, könnyen átfekintethők, hiányzik belőlük a formai bravúr. Szókincse puritán, a nagy szavakat szántszándékkal kerüli el. A nyelvi és formai egyszerűséghez, miközben tárgyilagos krónikásként mutatkozik be, remekül kötődik az író tömörítőképesége. A rövid mondatok folyamatos áradása különös ritmust kölcsönöz a regénynek, míg az író tömörítőképesége a műnek drámai feszültséget biztosít. Regényhősnének életútját Singer jelenetekbe sűríti, a jeleneteket megelőző eseményekről szükséztlenül csak a leglényegesebbet közli, viszont ezeket a rendre kulcsfontosságú jeleneteket Jákob, a hős életéből árnyaltan és aprólékosan dolgozza ki. Ilyen módon, de főként *A rabszolga*

formájára való tekintettel Singert a hagyományos regény „megmentőjé-ként” tarthatjuk számon.

A mű központjában Jákob életútja áll. Igaz, nem teljes a róla kapott kép, hiszen gyermek- és ifjúkoráról keveset mond el a szerző, de ez nem is lényeges, hiszen életének alakulása akkor válik tartalmassá, amikor Jákob válsághelyzetekbe kerül, amikor nem tudja közös nevezőre hozni belső világát a külvilág törvényeivel. Ez a belső viaskodás a regény magva. Jákob a zsidó vallás által kijelölt törvények szerint szeretne élni, s ennek lényege az örökös alkalmazkodási kényszer, a hűség az ősök nézeteihez, a vallási törvények konkretizálása a hétköznapi életben. A rabszolgá vétkézik, azaz vallása tanítása ellen cselekszik, amikor érzelmeit szabadjára engedi, tiszta és őszintén szerelmét, élettársul a katolikus Wandát választva. Eközben mindinkább eltávolodik zsidó hitársaitól, de azért is, hogy lassanként felfedezi, vallásos érzésük csupán a hit rituális külsőségeinek betartására szorítkozik, az életben pedig lépérenyomon a hit tanításának ellentmondva cselekszenek. Jákob mégsem tagadja meg a hitét, sőt tapasztalatai ellenére is ragaszkodik hozzá, emberi tartalommal igyekezve feltölteni az üres szertartásokat. Így válhat a „bűnös” Jákob vonzóvá és teljes emberré, hitársai pedig korlátozt és gyáva alakoskodókká.

Jákob, a rabszolgá bizonyos fokig lázadó forradalmár volt, mert leküzdötte a hitesszabta korlátokat, és tudatosan átlépett a vétkezőnek vélt területre: Wandát vette magához. De forradalmivá tette magatartása a hatalom bitorlóival szemben is. Bátran vállalta a menekülés veszélyeit: „Ekkor átvillant agyán, hogy a láncokat néha el is lehet szakítani. Elvégre sehöl sincs megírva, hogy az embernek bele kell egyeznie saját pusztulásába.” Új arcot nyer a gyávaságon és alkalmazkodási kényszeren alapuló hite, hogy a gonoszak hatalmát megdönthetőnek tartja. Jákob forradalma csak a gondolat síkján játszódhat le, mert származása, a beléje sulykolt és minden betűjében magáévá tett vallási nézetei, szokásai és gondolkodása, nem lehet egyenlő a maximális (társadalmi érvényű) kibontakozással. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy Singer, burkoltan ugyan, de félreérthetetlenül mutat rá arra is, hogy Jákob lázadásához döntően járul hozzá tiltott szerelme Wanda iránt, illetve a halállal vívott pillanatokban Wanda megejtő, örök asszonyi áldozatvállalása, szókimondó és lázító perlekedése a világgal.

A rabszolgá egy ember felszabadulásának története, bár ez csak a gondolat elszabadulásában, a vallás- és hagyománysszabta bilincsek átmeneti levetésében mutatkozik meg. Megragadó Singer humanizmusa, impresszív múltidéző ereje, írói üzenetének világos, egyértelmű és szuggesztív közlése.